

ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ І ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

PROBLEMS OF REGIONAL DEVELOPMENT
AND DECENTRALIZATION

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.07.043>

УДК 338.46:330.15

JEL: O13, Q26, R58

В.С. КРАВЦІВ, д-р екон. наук, проф.,

заслужений діяч науки і техніки України, директор

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»

вул. Козельницька, 4, 79026, Львів, Україна

e-mail: kravciv@ukr.net,

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5618-0392>

П.В. ЖУК, канд. екон. наук, с. н. с., провідний науковий співробітник

відділу регіональної екологічної політики та природокористування

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»

вул. Козельницька, 4, 79026, Львів, Україна

e-mail: pzhuk@ukr.net,

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4895-7752>

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Запропоновано методичні підходи до оцінювання конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіонів України. За чотирма групами оціночних показників — сприятливість середовища, інфраструктурний розвиток, природні та історико-культурні ресурси і рівень розвитку оцінюваної сфери — визначено часткові та інтегральний індекси регіонів за конкурентоспроможністю туристично-рекреаційної сфери на національному рівні. Здійснено аналіз отриманих результатів оцінювання і виокремлено регіони з найвищим потенціалом конкурентоспроможності туризму й рекреації.

Ключові слова: туристично-рекреаційна сфера; регіон; конкурентоспроможність; оцінювання; методи; показники.

Ц и т у в а н н я: Кравців В.С., Жук П.В. Оцінка конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіонів України. *Економіка України*. 2023. № 7. С. 43—56. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.07.043>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Аналіз стратегій розвитку регіонів і територіальних громад України засвідчує практично повсюдну присутність серед їх цілей туристично-рекреаційної сфери. Водночас у більшості випадків сподівання щодо стратегічно вагомого впливу туризму на активізацію економічного розвитку територій не набувають реального підтвердження. Однією з причин цього є відсутність обґрунтованих оцінок конкурентоспроможності цієї сфери в регіональному вимірі.

Для заповнення такої прогалини в стратегуванні територіального розвитку нами здійснено спробу розробити методичні прийоми оцінювання конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіонів України, яку розглядаємо як складову їх господарської системи, що забезпечує проведення економічної діяльності із задоволення туристично-рекреаційних потреб місцевого населення, мешканців інших регіонів і країн шляхом продукування й реалізації відповідних послуг і товарів на базі місцевих природних та інших ресурсів і факторів, яким притаманна туристично-рекреаційна атрактивність.

Методологія оцінювання конкурентоспроможності регіонів передбачає переважно побудову зведених індексів, які розраховуються на основі обраних факторів. Серед низки підходів до оцінювання конкурентоспроможності регіонів виокремимо запропонований Європейською комісією індексний підхід, який полягає в розрахунку Індексу конкурентоспроможності регіонів (The Regional Competitiveness Index — RCI), що обчислюється за компонентами (чинниками), об'єднаними в три групи: базова, ефективності та інноваційна. Для кожної групи компонентів розраховуються субіндекси як середнє арифметичне балів окремих компонентів, а індекс RCI є результатом середньозваженого значення субіндексів [1]. Методологічно схожий підхід використано для визначення індексів конкурентоспроможності подорожей і туризму (The Travel & Tourism Competitiveness Index — TTCI) при підготовці звітів «Конкурентоспроможність у сфері подорожей і туризму» (The Travel and Tourism Competitiveness Report) від Світового економічного форуму¹. Однак він стосується країн, а регіональний рівень має свою специфіку.

Отже, **мета статті** — розкрити методичні прийоми і навести результати оцінювання конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіонів України.

Вітчизняні й зарубіжні науковці пропонують ряд підходів до оцінювання конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіону, окремого рекреаційного центру [2—4]. Їх аналіз висвітлено нами раніше [5], а тут розкриємо використання методів визначення індексів конкурентоспроможності подорожей і туризму країн світу з їх адаптацією до специфіки регіонів через вибір відповідних показників та індикаторів. Вод-

¹ The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019. World Economic Forum, 2019. 129 p. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2019.pdf

Таблиця 1. Групи і вагові частки оціночних показників, %

Групи і вагові частки показників		Групи і вагові частки показників	
А — 25	Б — 25	В — 25	Г — 25
1. Економічне середовище — 8,33. 2. Безпека — 8,33. 3. Демографія і ринок праці — 8,33	4. Транспортна інфраструктура — 12,5. 5. Інформаційна та банківська інфраструктура — 12,5	6. Природні ресурси — 12,5. 7. Історико-культурні ресурси — 12,5	8. Розвиток туристично-рекреаційної сфери — 25

Джерело: складено авторами.

ночас при виборі показників ми намагалися мінімізувати застосування експертних оцінок, віддаючи перевагу, насамперед, показникам, які об'єктивно відображено у вітчизняній системі статистики, загальнодоступних матеріалах органів управління або наукових джерелах. При цьому підході оцінювання здійснювалося за чотирма групами показників: група А — Сприятливість середовища; група Б — Інфраструктурний розвиток; група В — Природні та історико-культурні ресурси; група Г — Рівень розвитку туристично-рекреаційної сфери, які включали відповідні підгрупи. Кожній з груп надано однакову оціночну вагу — 25 % (табл. 1).

Підгрупи показників оцінювалися за індикаторами, які також наділено однаковими ваговими частками. Такими індикаторами обрано²:

Група А — Сприятливість середовища (25 %)

Показник 1 — Економічне середовище (8,333 %)

Індикатори:

- 1.01 Підприємств на 10 000 осіб наявного населення
- 1.02 Фізичних осіб-підприємців на 10 000 осіб наявного населення
- 1.03 Валовий регіональний продукт (ВРП) у фактичних цінах
- 1.04 ВРП на одну особу
- 1.05 Капітальні інвестиції на одну особу
- 1.06 Прямі іноземні інвестиції на одну особу
- 1.07 Обсяг обороту роздрібної торгівлі на одну особу
- 1.08 Обсяг виробленої будівельної продукції на одну особу
- 1.09 Обсяг експорту товарів на одну особу
- 1.10 Обсяг імпорту товарів на одну особу

Показник 2 — Безпека (8,333 %)

Індикатори:

- 2.01 Кількість виявлених злочинів — випадків на 1000 осіб наявного населення

² Індекси індикаторів, які розраховуються як середнє арифметичне кількох складників, позначені *.

2.02 Кількість виявлених тяжких і особливо тяжких злочинів — випадків на 1000 осіб наявного населення

2.03 Кількість ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД — кількість хворих з діагнозом, що встановлений уперше в житті, на 1000 осіб наявного населення

2.04 Кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом активного туберкульозу на 1000 осіб наявного населення

2.05 Обсяги скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти

2.06 Скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти, % до загального водовідведення

2.07 Викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення — т/км²

2.08 Обсяг відходів I—IV класів небезпеки, накопичених протягом експлуатації, у спеціально відведених місцях чи об'єктах — тис. т/км²

Показник 3 — Демографія і ринок праці (8,333 %)

Індикатори:

3.01 Чисельність наявного населення

3.02 Чисельність постійного населення віком 16—59 років

3.03 Робоча сила віком 15—70 років

3.04 Зайняте населення віком 15—70 років — відсоток до населення віком 15—70 років

3.05 Коефіцієнт загального приросту (скорочення) населення — на 1000 осіб наявного населення

3.06 Безробіття населення віком 15—70 років — у відсотках до робочої сили віком 15—70 років

3.07 Рівень середньої освіти (за результатами ЗНО)*:

- не подолали поріг, %
- отримали 180—200 балів, %

3.08 Кількість студентів закладів вищої освіти — на 10 000 наявного населення

Група Б — Інфраструктурний розвиток (25 %)

Показник 4 — Транспортна інфраструктура (12,5 %)

Індикатори:

4.01 Наявність аеропортів (без військових)

4.02 Пасажиропотік аеропортів

4.03 Довжина автомобільних доріг загального користування — км на тис. км²

4.04 Перевезення пасажирів автомобільним транспортом (автобусний)

4.05 Експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування — км на тис. км²

4.06 Відправлення пасажирів залізничним транспортом

Показник 5 — Інформаційна і банківська інфраструктура (12,5 %)

Індикатори:

5.01 Відсоток населення, що за останні 12 місяців користувалися послугами Інтернету

5.02 Частка домогосподарств, які мають доступ до послуг Інтернету вдома

5.03 Абоненти Інтернету — на 1000 наявного населення

5.04 Абоненти рухомого (мобільного) зв'язку — на 1000 наявного населення

5.05 Обсяг реалізованих послуг у сфері телекомунікацій і поштового зв'язку на одну особу

5.06 Кількість банківських відділень — на 100 000 наявного населення

Група В — Природні та історико-культурні ресурси (25 %)

Показник 6 — Природно-ресурсний потенціал (12,5 %)

Індикатори:

6.01 Лісистість території, %

6.02 Наявність гірських територій

6.03 Наявність об'єктів природно-заповідного фонду України*:

- кількість об'єктів природно-заповідного фонду України
- площа об'єктів природно-заповідного фонду

6.04 Наявність природних об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО

6.05 Наявність лікувальних мінеральних вод*:

- кількість родовищ лікувальних мінеральних вод
- запаси лікувальних мінеральних вод

6.06 Наявність родовищ лікувальних пелоїдів, озокериту, озер і лиманів з лікувальною ропю

6.07 Густота річкової сітки

6.08 Площа озер, ставків і водосховищ

6.09 Наявність морських і унікальних озерних пляжів

6.10 Кількість об'єктів полювання*:

- кількість копитних тварин на території мисливських угідь
- кількість хутрових звірів на території мисливських угідь
- кількість пернатої дичини на території мисливських угідь

Показник 7 — Історико-культурні ресурси (12,5 %)

Індикатори:

7.01 Загальна кількість історико-культурних об'єктів, що перебувають на державному обліку

7.02 Кількість пам'яток архітектури національного значення

7.03 Кількість елементів, включених до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України

7.04 Наявність історико-культурних об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО

Група Г — Рівень розвитку туристично-рекреаційної сфери (25 %)

Показник 8 — Розвиток туристично-рекреаційної сфери (25 %)

Індикатори:

8.01 Кількість колективних засобів розміщування

8.02 Кількість місць у колективних засобах розміщування

8.03 Кількість осіб, які перебували в колективних засобах розміщування

8.04 Кількість спеціалізованих засобів розміщування

8.05 Кількість місць у спеціалізованих засобах розміщування

8.06 Кількість осіб, що перебували в спеціалізованих засобах розміщування

8.07 Кількість суб'єктів туристичної діяльності (туроператорів, турагентств, суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність)

8.08 Кількість туристів, обслугованих туроператорами і турагентами

8.09 Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності (Тимчасове розміщування й організація харчування)

8.10 Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності (Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок)

Інтегральний індекс конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіону визначався як середнє арифметичне індексів за чотирма групами показників, які, у свою чергу, розраховувались як середнє арифметичне значень індексів своїх індикаторів (індекси індикаторів, що містять кілька складників, також визначались як їх середнє арифметичне). Оцінювання здійснювалося за шкалою від 1 (найгірше значення) до 7 (найкраще значення), що відповідає методиці визначення ТТСІ. Такий підхід дозволяє використовувати як експертні оцінки, так і об'єктивні (тверді) дані. Перехід від так званих твердих даних (статистичних тощо) до семибальної шкали здійснювався їх приведенням (нормалізацією) до шкали 1—7:

- у випадку приведення даних, за якими найкращим є максимальне значення, за формулою (1)

$$O_{ip} = 6 \times \left(\frac{3_p - 3_{\min}}{3_{\max} - 3_{\min}} \right) + 1, \quad (1)$$

де O_{ip} — оцінка регіону за окремим індикатором; 3_p — числове значення даних вибірки за регіоном; $3_{\min}$ — мінімальне значення даних вибірки серед регіонів; $3_{\max}$ — максимальне значення даних вибірки серед регіонів;

- у випадку приведення даних, за якими найкращим є мінімальне значення (індикатори показника 2 — Безпека; індикатори 3.04, 3.05; складова індикатора 3.07. Рівень середньої освіти (за результатами ЗНО) — «не подолали поріг, %» тощо), за формулою (2)

$$O_{ip} = -6 \times \left(\frac{3_p - 3_{\min}}{3_{\max} - 3_{\min}} \right) + 7. \quad (2)$$

За великих розривів (два і більше разів) між регіоном, який має найкраще числове значення оціночного індикатора, і наступним регіоном, що при розрахунках приводило до необ'єктивно великого заниження оцінки всіх інших регіонів за відповідним індикатором, найвища оцінка надавала-

ся двом першим регіонам. Максимальним при розрахунку індексу в цьому випадку приймалося числове значення індикатора другого регіону.

Інформаційною базою для оцінювання служили:

- дані Державної служби статистики України;
- офіційні дані профільних міністерств, відомств, підприємств, організацій тощо;
- інші достовірні дані — наукових і науково-дослідних установ, державних кадастрів і реєстрів, міжнародних організацій тощо.

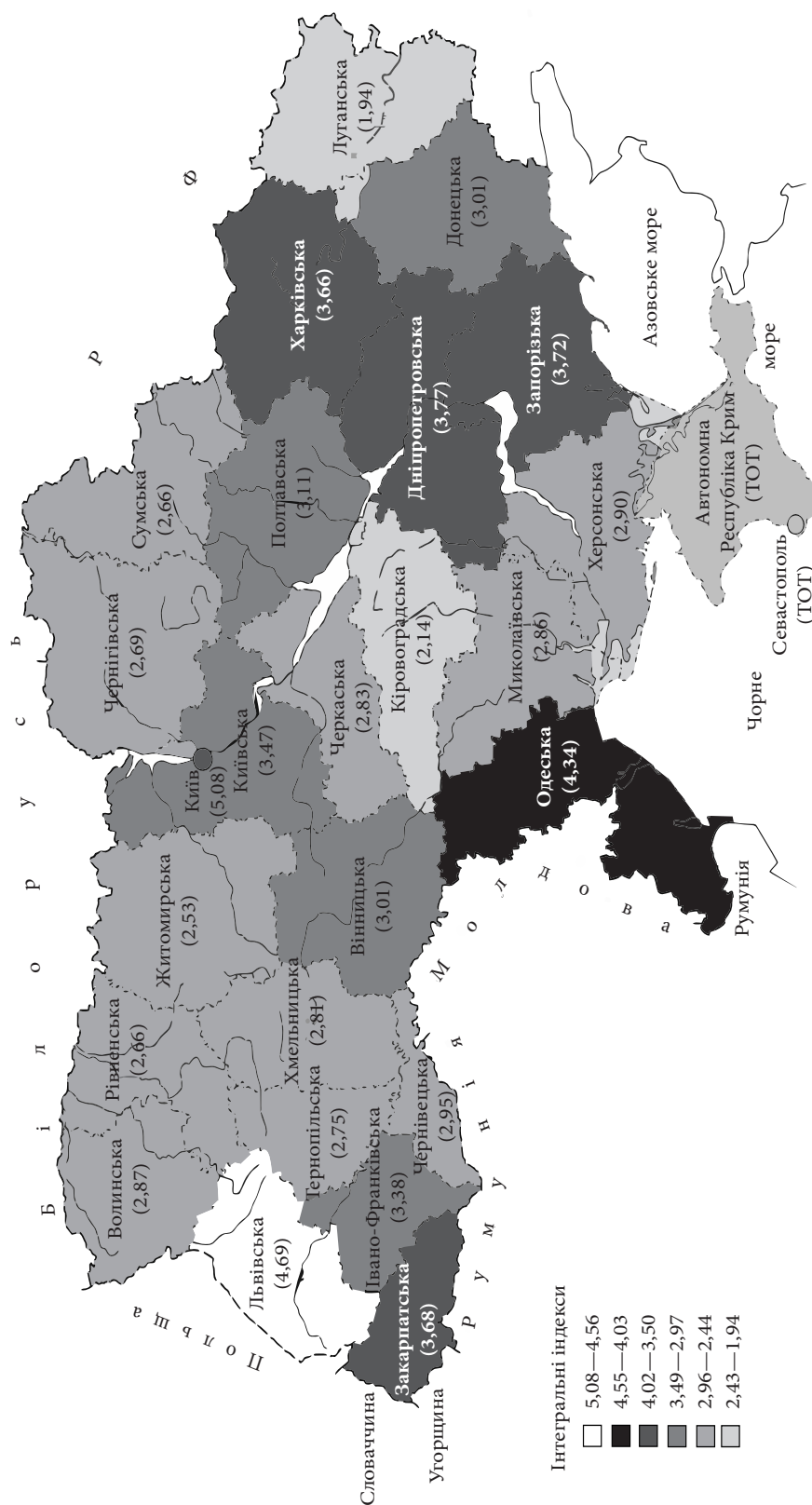
В умовах обмеження доступу до статистичної інформації у період дії воєнного стану оцінювання проводилося за даними станом на 2021 р. Тільки в окремих випадках використовувалась інформація попередніх років, у якій в одному часовому вимірі відображались усі регіони, що забезпечувало коректність їх порівняння. За результатами оцінювання найвищі інтегральні індекси конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери отримали Київ, Львівська і Одеська області (рис., табл. 2).

До першого десятка регіонів за індексом конкурентоспроможності потрапляють здебільшого ті, що володіють високим природно-ресурсним та історико-культурним потенціалами туристично-рекреаційної діяльності (Львівська, Одеська, Закарпатська, Івано-Франківська області), а також регіони, що мають високий економічний і демографічний потенціали і розвинуті транспортну та інформаційну інфраструктури (Київ, Дніпропетровська, Запорізька, Харківська і Київська області).

Водночас можна зазначити, що на зміну в бік зниження індексів конкурентоспроможності ряду регіонів, насамперед Закарпатської, Івано-Франківської, Чернівецької, Миколаївської і Херсонської областей, впливають неповне відображення вітчизняною системою статистики інформації про кількість засобів (об'єктів) розміщування туристів і відпочиваючих, кількість осіб, які в них перебували, а також відсутність офіційних і достовірних даних про дохідність (обсяги послуг у грошовому вимірі) й прибутковість підприємств і об'єктів туристично-рекреаційної сфери. Проблема туристичної статистики є давньою і болючою для України, на чому наголошує і керівництво Державного агентства розвитку туризму України³.

Розгляд становища за групами показників показує таке. За показниками групи А — Сприятливість середовища — найвищі індекси конкурентоспроможності в Києві, Київській, Харківській, Львівській і Полтавській областях. Оцінювання охоплювало три фактори: економічне середовище, безпеку, демографію і ринок праці. За факторами економічного середовища абсолютну перевагу має Київ (індекс конкурентоспроможності максимальний — 7,0). Відносно високими також є індекси Дніпропетровської (5,13), Київської (5,12), Полтавської (4,26), Одеської (3,79), Львівської (3,70) і Запорізької (3,34) областей. Фактори безпеки оцінюва-

³ Маряна Олесків. Чому потрібна туристична статистика? *Interfax-Україна*. 2020. 20 сер. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/682425.html> (дата звернення: 27.04.2023).

Інтегральні індекси конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіонів України станом на 2021 р.; TOT — тимчасово окупована територія
Джерело: розроблено і побудовано авторами спільно з канд. геогр. наук Ф.Я. Кіпгачем.

Таблиця 2. Інтегральні індекси конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіонів України (період до 2022 р.) *

Місце в рейтингу	Регіони, області	Індекси				
		група А	група Б	група В	група Г	інтегральний індекс
...	АР Крим	...	...	...	...	...
1	Київ	5,00 (1) **	6,97 (1)	3,31 (8)	4,93 (2)	5,1
2	Львівська	4,12 (4)	4,63 (4)	5,46 (1)	4,55 (3)	4,7
3	Одеська	3,83 (13)	4,79 (3)	3,37 (5)	5,38 (1)	4,3
4	Дніпропетровська	3,99 (6—7)	4,15 (5—6)	2,64 (14)	4,30 (4)	3,8
5—7	Закарпатська	3,63 (17)	3,49 (9)	4,67 (2)	2,92 (9)	3,7
5—7	Запорізька	3,80 (14)	3,87 (7)	3,01 (12)	4,20 (5)	3,7
5—7	Харківська	4,19 (3)	4,86 (2)	2,59 (17)	2,99 (8)	3,7
8	Київська	4,58 (2)	4,15 (5-6)	2,82 (13)	2,90 (10)	3,5
9	Івано-Франківська	3,91 (11)	3,28 (13)	3,82 (3)	2,34 (12)	3,4
10	Полтавська	4,02 (5)	3,34 (12)	3,03 (11)	2,05 (13)	3,1
11—13	Вінницька	3,99 (6-7)	3,14 (16)	3,34 (7)	1,56 (15)	3,0
11—13	Донецька	3,84 (12)	2,75 (22)	2,12 (22)	3,34 (6)	3,0
11—13	Чернівецька	3,57 (18)	3,48 (10)	3,62 (4)	1,13 (24)	3,0
14—16	Волинська обл.	3,97 (8)	2,86 (20)	3,09 (10)	1,55 (16)	2,9
14—16	Миколаївська	3,40 (21)	3,20 (15)	1,83 (23)	2,99 (7)	2,9
14—16	Херсонська	3,28 (24)	2,95 (18)	2,60 (16)	2,76 (11)	2,9
17—19	Тернопільська	3,92 (10)	3,40 (11)	2,45 (19)	1,23 (21)	2,8
17—19	Хмельницька	3,94 (9)	2,48 (23)	3,37 (5—6)	1,43 (17)	2,8
17—19	Черкаська	3,69 (15)	3,27 (14)	2,55 (18)	1,80 (13)	2,8
20—22	Рівненська	3,56 (19)	3,13 (17)	2,61 (15)	1,34 (19)	2,7
20—22	Сумська	3,44 (20)	3,70 (8)	2,17 (21)	1,31 (20)	2,7
20—22	Чернігівська	3,37 (22)	2,79 (21)	3,22 (9)	1,36 (18)	2,7
23	Житомирська	3,65 (16)	2,90 (19)	2,28 (20)	1,25 (21)	2,5
24	Кіровоградська	3,17 (25)	2,45 (24)	1,70 (25)	1,22 (22)	2,1
25	Луганська	3,32 (23)	1,68 (25)	1,75 (24)	1,01 (25)	1,9
...	Севастополь	...	...	...	...	...

Примітки: * — тут і в інших таблицях відповідні дані наведено без тимчасово окупованих територій АР Крим, Донецької та Луганської областей; ** — у дужках рейтингове місце за відповідною групою показників; ... — дані відсутні.

Джерело: розраховано і складено авторами за: Регіони України. Стат. зб. за 2019 і 2020 рр., дані Держстату України; матеріали офіційних сайтів профільних міністерств і відомств, окремі наукові джерела.

лися за критеріями соціальної (злочинність, захворюваність) і екологічної безпеки. За цими критеріями регіони — економічні лідери мають нижчі індекси, а найвищі — у Тернопільській (6,58), Хмельницької (6,54), Чернівецької (6,45), Івано-Франківської (6,40) і Вінницької (6,25) областей. За демографічними факторами і становищем на ринку праці найвищі індекси у регіонів з високими демографічним й економічним потенціалами: Київ (4,72), Донецька (4,50), Дніпропетровська (3,87), Харківська (3,62) і Львівська (4,05) області, для яких характерні також високі індекси освітніх індикаторів.

За показниками групи Б — Інфраструктурний розвиток — найвищі індекси конкурентоспроможності в Києві, Харківській, Одеській, Львівській, Дніпропетровській і Київській областях. Оцінювання здійснювалося за розвитком транспортної, інформаційної та банківської інфраструктурами. За індексом розвитку транспортної інфраструктури найвищі показники конкурентоспроможності у Києва (6,94), Львівської (5,91), Київської (5,49) і Харківської (5,31) областей. Київ також домінує за розвитком інформаційної та банківської інфраструктур (індекс 7,00), випереджаючи Одеську (5,29), Харківську (4,41) і Дніпропетровську (4,03) області.

За показниками групи В — Природні та історико-культурні ресурси — найвищі індекси конкурентоспроможності у Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської, Чернівецької та Одеської областей. Найвагоміші індекси конкурентоспроможності за природно-ресурсним потенціалом туристично-рекреаційної діяльності у областей Карпатського регіону України: Закарпатської (індекс 5,02), Львівської (4,39), Івано-Франківської (3,81), а також у Одеської (3,37) і Волинської (3,30) областей. Львівська (індекс 6,53), Чернівецька (4,44), Хмельницька (4,39), Закарпатська (4,32) області та Київ (4,34) очолюють рейтинг регіонів за конкурентоспроможністю туристично-рекреаційного потенціалу історико-культурних ресурсів.

Показники досягнутого рівня розвитку туристично-рекреаційної сфери в регіонах України оцінювалися за наявною статистичною інформацією щодо кількості місць у засобах розміщування, чисельності осіб, що в них перебували, кількості суб'єктів туристичної діяльності в областях і показників їх роботи (кількість обслугованих), обсягів капітальних інвестицій у види економічної діяльності, пов'язані з туризмом і рекреацією. За отриманими результатами найвищим виявився індекс Одеської області (5,38), Києва (4,93), Львівської (4,55), Дніпропетровської (4,30) і Запорізької (4,20) областей. Зазначимо, що високий індекс Дніпропетровської області зумовлений, насамперед, її значною перевагою над іншими (крім Києва) регіонами за кількістю зареєстрованих суб'єктів туристичної діяльності (турагентств, туроператорів). Однак їх діяльність орієнтувалася переважно на обслуговування зовнішнього виїзного туризму. Певні застереження також виникають з приводу відносно низьких індексів популярних туристично-відпочинкових дестинацій Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Миколаївської,

Херсонської, Чернівецької областей, що можна пояснити низьким рівнем охоплення офіційною статистикою реально діючих, насамперед у приватному секторі, засобів розміщування і кількості осіб, що в них перебували. За даними наших досліджень, послуги з розміщування туристів і відпочивальників у Закарпатській області надають щонайменше 511 закладів різних типів, при тому що офіційна статистика подає дані тільки про 90 засобів розміщування. Така сама ситуація в інших областях Карпатського регіону: на Івано-Франківщині туристів приймають понад 500 засобів розміщування, а також близько 800 приватних садиб, тоді як дані статистики говорять про 80 засобів розміщування; на Львівщині — 560 закладів і близько 400 приватних садиб, а за даними статистики — 341 засіб розміщування; у Чернівецькій області, за даними статистики, у наявності 17 засобів розміщування, при тому що тільки діючих готелів і закладів готельного типу налічується понад 120.

З огляду на проведені дослідження, маємо достатньо об'єктивні дані щодо досягнутої та потенційної конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіонів України, яка склалась у довоєнний період. Водночас воно виявило певні недоліки застосованого методичного апарату, які варто проаналізувати і врахувати в наступних розробках.

ВИСНОВКИ

Здійснена спроба адаптувати застосовувані при підготовці звітів Світового економічного форуму методичні підходи з оцінювання конкурентоспроможності країн у сфері подорожей і туризму до рівня вітчизняних регіонів дала певні результати і підстави для низки висновків.

1. Відмова від переважно експертного оцінювання конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіонів і застосування оціночних показників та індикаторів, які мають кількісне вираження, відображаються в статистичній звітності, офіційних матеріалах органів державного управління, міжнародних організацій, суб'єктів господарювання, науково-довідкових виданнях, у цілому об'єктивізує результати оцінювання. Однак не у всіх випадках необхідна інформація є наявною і доступною, що обмежує перелік доцільних оціночних індикаторів.

2. Застосований для визначення індексів конкурентоспроможності математичний апарат при значних міжрегіональних диспропорціях оціночних індикаторів створює дуже суттєві розриви між індексами регіонів, які не вкладаються в логіку семибальної шкали оцінювання з покроковим переходом від нижчого до вищих балів. Можливо, у таких випадках доцільніше використовувати експертні оцінки або шукати інші економіко-математичні методи.

3. Використані методичні підходи водночас дозволили визначити індекси конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіонів. Згідно з ними чільні місця належать двом типам регіонів:

- із сприятливим соціально-економічним середовищем, розвинутими транспортною та інформаційно-банківською інфраструктурами та інфраструктурою туристичного ринку (Київ, Дніпропетровська, Запорізька, Харківська і Київська області);

- з високими природно-ресурсним та історико-культурним потенціалами туристично-рекреаційної діяльності, достатньо розвинутою інфраструктурою, включаючи туристичну (Львівська, Одеська, Закарпатська та Івано-Франківська області).

4. Відсутність туристично-рекреаційної діяльності як окремого виду економічної діяльності в Національному класифікаторі (КВЕД) і, відповідно, у системі державної статистики ускладнює оцінювання стану туристично-рекреаційної сфери та її економічних результатів. Це перекручує і результати оцінювання конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери на рівні регіонів. Можна стверджувати, що даний чинник знизив часткові індекси за показниками групи Г — Рівень розвитку туристично-рекреаційної сфери — для низки областей, насамперед Закарпатської, Івано-Франківської, Чернівецької, Волинської, що вплинуло і на інтегральний індекс їх конкурентоспроможності.

5. В умовах вільного перетoku в межах країни інвестиційних ресурсів такий чинник, як сприятливість внутрішньорегіонального економічного середовища, значною мірою нівелюється. З розвитком транспортної та інформаційної інфраструктур областей відповідні міжрегіональні відмінності також поступово вирівнюються. Ці фактори знижуватимуть свою вагу в оцінюванні конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіонів України. На перший план виходитимуть фактори безпеки, природно-ресурсна та історико-культурна привабливість території регіонів. Тому при наступних дослідженнях варто переглянути доцільність включення окремих економічних індикаторів у процедуру оцінювання.

6. З огляду на популярність видів туристично-рекреаційної діяльності, пов'язаних з природно-ресурсними атракціями, насамперед гірськими ландшафтами, умовами для гірськолижного відпочинку і спорту, водоймами і пляжами, можна прогнозувати зростання конкурентних позицій регіонів, що володіють високим природно-ресурсним потенціалом туристично-рекреаційної діяльності, — Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської, Волинської, Одеської та інших приморських областей.

7. Високими залишатимуться конкурентні позиції Києва завдяки сприятливим соціально-економічним умовам, столичному статусу і вагомому історико-культурному потенціалу. В разі поєднання високих показників історико-культурного потенціалу з природно-ресурсними можливостями як високу також можна оцінити потенційну туристично-відпочинкову конкурентоспроможність Чернівецької та Хмельницької областей.

Проте слід зазначити, що проведена оцінка характеризує конкурентоспроможність туристично-рекреаційної сфери регіонів України в довоєн-

ний період. З урахуванням вразливості туристично-рекреаційної діяльності до безпекових чинників, поняття її економічної конкурентоспроможності в умовах війни стає беззмстовним. Однак у повоєнний період слід очікувати швидкого відродження сфери туризму і рекреації завдяки значному відкладеному попиту на подорожі, активний відпочинок і оздоровлення. Отже, проведене дослідження набуде практичного застосування при обґрунтуванні відправних засад розвитку туристично-рекреаційної сфери в процесі розроблення органами державної влади і місцевого самоврядування регіональних і локальних стратегій повоєнного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мальцев В.С., Кузьмінська Г.Є. Методологія оцінювання регіональної конкурентоспроможності на прикладі Європейського Союзу. *Наука та наукознавство*. 2022. № 1 (115). С. 34—47. <https://doi.org/10.15407/sofs2022.01.034>
2. Грабовенська С.П. Конкурентоспроможність територіальних ринків туристичних послуг в Україні. Дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.03. ЛНУ імені Івана Франка. Львів, 2017. 242 с.
3. Роїк О.Р., Копичинська М.Ю. Дослідження привабливості туристично-рекреаційного комплексу на прикладі курорту Трускавець. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2021. № 4 (121). С. 36—42. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2021/4_2021/8.pdf
4. Смирнов І.Г. Визначення рівнів конкурентоспроможності країн світу в туризмі: сучасні підходи. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія: Економічні науки*. 2015. № 5-6 (82-83). С. 37—49.
5. Жук П.В. Оцінювання конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіону: наукові підходи. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2022. Вип. 4 (156). С. 22—28. <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2022-4-4>

Надійшла 01.06.2023

Прорецензована 20.06.2023

Доопрацьована 22.06.2023

Підписана до друку 26.06.2023

REFERENCES

1. Maltsev V.S., Kuzminska G.Ye. Methodologies for assessment of the regional competitiveness in the European Union. *Science and Science of Science*, 2022, No. 1 (115), pp. 34-47. <https://doi.org/10.15407/sofs2022.01.034> [in Ukrainian].
2. Hrabovenska S.P. Competitiveness of territorial markets of tourism services in Ukraine. PhD Thesis (Econ.). Lviv, 2017 [in Ukrainian].
3. Roik O., Kopychynska M. Study of the attractiveness of the tourism and recreational complex on the example of Truskavets resort. *State and regions. Series: Economics and Business*, 2021, No. 4 (121), pp. 36-42. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2021/4_2021/8.pdf [in Ukrainian].
4. Smyrnov I. Definition of the world competitiveness in tourism: new approaches. *Foreign Trade: Economics, Finance, Law. Economic Sciences*, 2015, No. 5-6 (82-83), pp. 37-49 [in Ukrainian].

5. Zhuk P. Assessing the competitiveness of the tourism and recreation industry in a region: scientific approaches. *Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine*, 2022, Vol. 4 (156), pp. 22-28. <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2022-4-4> [in Ukrainian].

Received on June 1, 2023

Reviewed on June 20, 2023

Revised on June 22, 2023

Signed for printing on June 26, 2023

Vasyl Kravtsiv, Dr. Sci. (Econ.), Prof.,
Honored Worker of Science and Technology of Ukraine,
Director of the Dolishniy Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine
4, Kozelnytska St., Lviv, 79026, Ukraine
Petro Zhuk, PhD (Econ.), Senior Research Fellow,
Leading Research Fellow of the Department of Regional Ecological Policy
and Environmental Management
Dolishniy Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine
4, Kozelnytska St., Lviv, 79026, Ukraine

COMPETITIVENESS ASSESSMENT OF TOURISM AND RECREATION INDUSTRY OF UKRAINIAN REGIONS

The competitiveness of tourism and recreation industry of Ukrainian regions is assessed. Based on the methodology for determining the Travel & Tourism Competitiveness Indices of countries used in the preparation of Travel and Tourism Competitiveness Reports by the World Economic Forum, methodical approaches to competitiveness assessment in this field at the level of the regions of Ukraine are proposed. The assessment algorithm, variables, and indicators are defined, calculation formulas are given for calculating partial and integral competitiveness indices for tourism and recreation industry of the regions. The assessment is conducted and the results are presented for four groups of selected indicators — favorable environment (three subgroups of indicators: economic environment, safety, demography and labor market with relevant indicators); infrastructural development (two subgroups: transport infrastructure, information and banking infrastructure); natural and historical and cultural resources (two subgroups: natural resource potential, historical and cultural resources); the level of development of the industry (one subgroup: development of tourism and recreation industry). The partial and integral competitiveness indices of tourism and recreation industry of the regions are given. The results of the assessment are analyzed, and the regions with the highest tourism and recreation competitiveness potential are identified. Those include the ones with high natural resource and historical and cultural potential for tourism and recreation activities — Lviv, Odesa, Zakarpattia, Ivano-Frankivsk regions, as well as regions with high economic and demographic potential and developed infrastructure — the city of Kyiv, Dnipropetrovsk, Zaporizhzhia, Kharkiv, Kyiv regions. The advisability of using mainly assessment indicators and indicators that have an objective dimension is noted. At the same time, problems related to the absence of tourism and recreation in the national classifier of economic activity types and domestic statistics system are outlined. Vulnerability of tourism and recreation activities in terms of safety factors during the war is emphasized.

Keywords: *tourism and recreation industry; region; competitiveness; assessment; methods; indicators.*